

САМУР

№ 2 (356) 2023-йисан 18-март

Онлайн

1992-йисан январдилай акъатзава

Цийивилер

www.samuronline.com

ЯРАН СУВАР – ЖУВАН СУВАР

РАСУЛ ГЪАМЗАТОВАН ЙИС



2023-йисуз Урусатди тIвар-ван авай гьикаятчи, таржумачи, публицист, вичин девирдин лайихлу векил, Дагъустандин халкъдин шаир Расул Гъамзатован 100 йис къейд ийида. Алай йисан 1-мартдиз гьукуматдин патай «Расул Гъамзатован йис» ачухарна.

Шаирдин юбилейдихъ авсиятда фестивалар, концертар, выставкаяр, илимдин конференцияр, эдебиятдин нянир кьиле тухун къарардиз къачунва. 2023-2025-йисара санал мярекатар тухунин пландив къадайвал, Азербайжандани юбилейдин мярекатар кьиле тухуда.

Расул Гъамзатова медениятдин рекъай Урусатдинни Азербайжандин алакъяр вилик тухуник пай кутуна. Ада кхъенай: «Зи халкъ гзаф месэлайрал гьалтайла Азербайжандихъ галаз алакълу я – тарих, меденият, адетар ва майишат. Гьеле жаван вахтунда за Азербайжандиз жуван кIанивал, разивал къалурзавай шиир кхъенай». Ада Азербайжандикай са къадар шиирар теснифнава. Р.Гъамзатов Азербайжандин тIвар-ван авай къелемэгълийрикай Самед Вургъунахъ, Сулейман Рустамахъ, Мирзе Ибрагъимовахъ, Иляс Эфендиевахъ, Неби Хезридихъ, Тофикъ Байрамахъ галаз дуст тир.

Расул Гъамзатован поэзияди медениятдин битав са девир тешкилзава. Дуьньядин гзаф чIаларал адан цIудралди поэзиядин, гьикаятдин, публицистикадин ктабар чапдай акъатнава.

Эдебиятдин рекъай Расул Гъамзатован алакълунриз зурба къимет ганва. Ада шумудни са гьуьрметдин тIварар ва премияр къачуна. Ам Дагъустандин халкъдин шаир, Социализмдин Зегъметдин Игит, Ленинан тIварунихъ галай премиядин лауреат, СССР-дин ва РСФСР-дин гьукуматдин премийрин лауреат тир. Расул Гъамзатова дуьньядин халкъариз талукъ тир «XX виш йисарин вирилайни хъсан шаир» премияни къачуна.



ЛЕЗГИ ЧIАЛ ГЪИКИ ЧИРЗАВА?

■ Къад йис инлай вилик чна «Самур» газетдиз ихътин тIвар алай кьилди макъала акъуднай. А макъалада, санлай къачурла, Азербайжандин Къуба, КцIар, Хачмаз, Исамаиллы, Къебеле, Огъуз районрин 126 мектебда 24670 аялди лезги чIал чирзава лагъана кхъенай. Идалай гьейри 1990-йисалай Бакудин М.А.Сабиран тIварунихъ галай педтехникумдин КцIарин филиалда «Лезги чIал» ва «Лезги чIалан тарсар гунин методика» хътин предметар кардик кутунвайдакай, ина сифтегъан синифар патал лезги чIалан муаллимар гъазурзавайдакай малумат ганай.

Филиал са шумуд йис алаатайла агал хъана. Вини синифра тарсар гудай муаллимар гъазурун патал институтрикай сада кафедран кардик кутунач. Тарсарин ктабар гъазурна чапдай акъудун рикIелай ракъурна. И меселадихъ авсиятда «Самурди» 25 йисан вахтунда лезги чIалан тарсарин ктабар авач лагъана талукъ идарайрин вилик месела къарагъарна. А идарайрин кьиле авайбуру и кар гуьнгуьна

твада лагъана гаф ганатIани, гайи гаф кьилиз акъуднач.

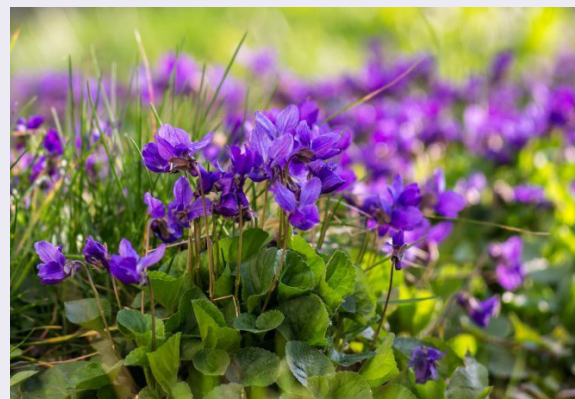
2012-йисан 24-октябрдиз чна газетдиз азербайжан чIалал «Лезги чIалал тарсарин ктабар агакъзавач» тIвар ганвай макъала акъудайла республикадин талукъ министрстводи мад гьилера гаф гана. Гъа икI, гафар пара, крар тIимил хъана. 2018-йисан 10-январдиз «Самур» редакциядин ва «Самур» Лезги Милли Меркездин векилар республикадин чирвилерин министрдин заместителдихъ ва талукъ отделрин кьилерихъ галаз гуьруьшмиш хъана. Чна мад гьилера тарсарин ктабар авач, муаллимар агакъзавач лагъана месэла къарагъарна. И гьилерани чаз гаф гана, амма гаф кьилиз акъуднач.

Гъа икI, мектебра лезги чIал чирунин месэла кIеве гъатна. 2012-йисуз республикадин 126 мектебда лезги чIалан тарсар гузвайтIа, 2018-йисалай а мектебрин къадар тIимил хъана. Гила 108 мектебда лезги чIалан тарсар гузва. Виликан йисара лезги чIа-

лан тарсар патал гьафтеда кьве сят чара авунвай, гила гьафтеда са сят я.

Вучиз икI хъанва? Бязи чиновникри лезгийриз чпиз мектебра лезги чIалан тарсар гана кIанзавач лугъузва. Яраб гъаки я жал? Чахъ дидед чIал такIандай инсанарни ава жал? Гила куьне лагъ, играми ватангълияр, чна дуьньядин къадим ва лугъуз тежедай къван иер чIаларикай тир лезги чIал хвена кIанзавачни? Са гафни авачиз, хвена кIанзава! ЧIал квадарун, диде квадарун, ватан квадарун я. Квадариз кIанзавачтIа хуьн чна хайи чIал. Гележег несилри бубайри чав хайи чIал агакъарнач талгъудайвал...

«САМУР»



ХАБАРАР

ЯРАН СУВАРИН МЕЛ



Виликай къвезвай Яран суварихъ авсиятда Кцлар шегьерда къелемар актурдай мел кбиле тухвана. Мелек экечлай райондин идарайрин ва карханайрин квалехдарри, гьакни ичтимаиятдин векилри, санлай къачурла, 3500-елай гзаф наратдин ва маса тарарин къелемар цана.

Гьа са вахтунда Кцлар-Лацар ва Кцлар-Худат шегьрейрин къерехра къелемар цунин крарни кбилиз акъудна. Райондин паркарани мелер авуна. Абур тухуналди кцларвийри мад гьилера экология хуьнин кардик пай кутуна.

КИЛИГУН ПАТАЛ ЭЦИГНАВА



Дагъустандин парламентдин депутатрин векилри Бакудин «Урус Квалеле» Дагъустандин халкдин шаир Расул Гьамзатован 100 йисахъ галаз алакьалу яз адан уьмуьрдин рекъиз ва яратмишунриз талукьарнавай фотойрин килигун ачухарна. Экспозицияди шаирдин уьмуьрдин рехъ ва агалкьунар гьихьтинбур ятла авайвал къалурзава.

Мярекатдин юкьуз залдиз атанвайбуру Расул Гьамзатован члалариз теснифнавай ва са вахтунда Муслим Магомаева, Анна Германа, Иосиф Кобзона ва масабуру лагьай машгьур «Дурная», «Рагъ авай йикъар амач», «Долалай» хьтин манийрихъ яб акална.

Килигун патал эцигнавай экспонатар Азербайжандин районрани къалурда.



ЯРАН СУВАР КУТУГРАЙ КВЕЗ!

Хьуьтлуьн кьайи, марфни жив какахъай, циферини хумулри кьунвай йикъарилайни йиферилай кьулухъ гатфар атанва. Вичин чими звални верци ял гваз атанва. Цяяр, ялавар гваз, къацудаваз атанва. Тебиатди чилни цав авагъарнава, инсанрин гьиссер юзурнава. Шанкьуна аваз ргзвай гьамга булахрин ванери, цийиз кьил хкажнавай таза цуькверин иервили чи руьгъ хкажзава.

Гатфарин ял галуькьай йикъалай дегиш хьанва чунни. Рикли са масакла ягъаз, хиялри лув гузва. Тади акатнава чак. Къвачерикни гьилерик звер акатнава. Налугьуди, са гьиниз ятлани геж жезва чун. Квалеле кьарай текъвез тебиатдихъ, къацууда гьатзавай тамарихъ, яйлахрихъ, дерейрихъни суварихъ ялзава чна. Цуькведилай цуькведал лув гузвай чепелукьар хьиз чуьллера къекъвез кланзава чаз. Сад садан чими, рикл ахъайдай ихтилатрихъ яб гуз алахъзава. Чавай хьелнавай, чна хьелнавай, чи рикл ханвай, чна рикл тларнавай инсанрихъ къекъвезва, абурун суракьда гьатзава чун. Абурув ахгатна дуст хьижез кланзава. Сад лагьай кам гьикл вегьин лугьуз фикирзава. Са мус ятлани чун сад садавай къакьудай, яргъаларай гафар фадлай риклелай алатнава чи. Хьелбурун хьсан крар, мили гафар генани фад-фад риклел хквезва чи.

Гатфар я чун ик дегишарзавайди. Гатфар я чи ивидал, чи гьиссерал, чи хиялрал, чи мурадлар звал гьизвайди. Гатфар я чи рикле гурлу гьиссерин мел тукьлуьрнавайди. Гатфар я Ватан, хайи диге, мукьва-кьилияр, дустар патал чи риклера кланвиллин эквер кукьлуьрзавайди. Илгьамдин луварраллаз чун цавариз акъудзавайди.

Гатфар атанва. Чи халкдин рикл алай, агъзур йисара адан руьгьдин къакъанвални иервал хвенвай Яран сувар гваз атанва ам. Чуьллер гьвергьверив, мулдин цуькверивни бенешайрив дигизвай хьиз, гьиссерни лезги баядрив дигизва. Яран гьава квай баядрив. Лезги члалан иервили, адан наварини тавари цуьк акъудзава чи мецера.

*Яран сувар алуькьнава,
Циф ацукьай дагъларин пад.
Яраб Аллагъ, жагъидатла,
Талабайтла, риклин мурад?*

Чи халкдин виридалайни рикл алай, йис-йисандивай мадни гурлуздаказ, хьсандакъаз кьиле тухузвай суваррикай кьилинди я Яран сувар. Лезгийри лугьуда: Вучда а гурмагъдикай, анай гум акъат тавуртла. Вучда а кваликай, аниз мугьман илиф тавуртла. Вучда а суварикай, вири элди санал шадвал тавуртла. Вучда а йисакай, адахъ Яран сувар тахъайтла.

Яран сувар – халкдин лувар, лугьуда лезгийри. Чи халкдин са мисалда ик лугьузва: Яраз

квалахайди хьуредда, гатуз ксайди къекъведа.

Лезгийрин къадим майишатдин йикъаргандин са вацран твар Яр я. Ам 21-мартдилай 4-апрелдалди давам жезва. И йикъарган чи эрадал къедалди II-I агъзур йисара арадал атайди я. Адан 15 йикъан сифте варз Яр я.

Яр гьакни лезгийрин дегъ члаварин гьуцар динда чи набататрал чан хкизвай гьуцран тварни я. Яр тебиатдал чан хтунихъ, хуьруьн майишатдин крарихъ кьил кутунихъ галаз алакьалу тирвилай Яран суварин гзаф мярекатар никлера, багълара, члафара кьиле тухуда.

Яран варз дегъ члаварилай мелерин варз хьиз сейли я. И вацра вирида кватл хьана чил къарагъардай, цанар цадай, тарарин кьуранвай хилер атлудай. Квалер эцигдайла, гамар храдайла, мехьерар ийидайла генани члехи



мелер кьиле тухудай, инсанри сад-садаз гугьгуьллуздаказ куьмек гудай, четин квалахар санал кьиле тухудай. Ихьтин мелерилай кьулухъ вирида санал ял ягъидай. Са суфрадихъ ацукьна, санал чранвай няметрикай тлуьна, манийрал илигдай, кьуьлердай. Макьамчийри «Яран кьуьл», «Яран йиф», «Ярамар», «Экуьн ярар» хьтин гьаваяр ягъидай.

Чи халкдин дегъ адетрикай тир мелер Яран суварилай вилик генани гурлуз кьиле тухуда. Квалер, гьенер михьун, мес-кьуьж рагъ гана кватлун, квалериз эьгенг ягъун важиб яз гьисабда. Куьгъне хьанвай, пад ханвай, свар атанвай къапар гадарда. Багълар, салар цламарикай, кьуру хилерикай михьда, абур суварин нянихъ цлай яна куда.

Яр гафунихъ мад са мана ава: «яру». Дегъ члавара лезгийрин Яран суфра адет яз яруди жедай. Са береда лезгийрин виридалайни гурлу мехьерарни яраз кьиле тухудай. «Яр Яран сувариз хкяда» мисал халкьди дуьшуьшдай лагъанвач. «Яран гар хару жеда, яран свас кьару», – лугьуда. Яраз мехьер авур чамраз яран чам, сусаз яран свас лугьудай. Суса яран гам храдай. Мехьерин юкьуз сусан кьилелай яру дуьгуьр вегъедай. Свас пурал куьлуь яру халича алай балкландал акъадардай. Гзаф лезги хуьрера сусавни чамрав чамарариз тадай. Абурун виклегуьвал ик чирдай.

Яраз аялрал яру пек алуьклардай, абурун гьилик яру цил кутлундай.

Эхиримжи йисаралди лезги хуьрера Яраз цегъ кьугьурдай адет авай. Имни чи мифологиядихъ галаз алакьалу я. Дегъ члавара гьуцариз икрамзавай лезгийр патал цегъ виклегуьвлин лишан тир. Сувариз цегьере вичин гьунардилай вирибуруз пай гурай лугьуз ам пекер алуькларна куьчейра къекъуьрдай. Манийривни кьуьлерив и межлисдин гурлувал артухардай.

Яраз Вацракьар лугьудай халкдин мярекатни гегьеншдиз кьейд ийидай. Ракъинивайни вацравай тлалабунар ийизвай гадаярни рушар яру гудуяр кьуна, санал манияр лугьуз-лугьуз магьлейра къекъведай.

Гатфар алуькьай югъ лезгийри члехи сувар хьиз кьейд ийида. 21-мартдилай 22-даз элячизавай йифиз эл суварин шемер гваз гьенерал экъечда. Шемер цуру пекерикай расда. Кесиби хизанрини гьа йифиз шемер патал пекер чара ийида. Гьа идалди квалейи заланвал, хата-бала, дердерни хажалатар алатрай лугьуда. Шемер яргъи тваларал арушна кевирда, абур кана куьтягъ жедалди гьиле кьада. Гьар куьчеда, гьар магьледа цяяр авуна, абурун винелай вирибуру хкадарда хьи, тлалар, квалар, завалар кана члух хуьрай. Ахпа хизанар суфрадихъ ацукьда.

Йис берекатлу хуьрай лугьуз Яран суфрадал жезмай кьван пара няметар эцигда. Абурукай кьилин нямет семена я. Цириз тунвай кьуьлуькьай чранвай и тям суфрадин абур я.

Семенадин патав гитлини хьана кланзава. Ам ирид няметдикай чрада. Кьуьл, гьажикла, нахутл, мержемек, лацу пахла, яру пахла чараз чрана какадарнавай гитл берекатдин лишан я лугьуда.

Аялриз калар гьазурда. Кьел квай цел ргана цай ганвай кьуьлуьк вин ва клерецдин хвехвер акадарда. Аялризни члехибуруз гзаф кландай мад са нямет жеда суфрадал: сав. Гьилин регъвера кьуьлуькьай регъвенвай гьуьруьк шекер какадарнавай и тям садбуру кьуруз, садбуру ламуз неда.

Яру ранг янавай какаяр, кьурурнавай емишар, чранвай шуьреяр ва маса затлар, гьакни аш яран суфрадин абур я.

Гьар квалеле сувар мубарак ийиз атай аялар патал клерецар, шуьмягьар, кьенфетар, рангнавай какаяр ва маса затларикай гьазурнавай кьилдин паяр жеда. Яран сувариз квалейи гьикьван пара ризкьни акъатайтла, гьакьван пара берекат хкведа, лугьуда лезгийри. Суфрадихъ ацукъ тавунмаз суварин паяр гваз хьелбурун квалериз фида. Нянихъ къажгъандин кьил алуьдайла сифте паяр мукьув гвай начагъ ва касни авачир инсанрин квалериз ракурда.

Алуькьзавай Яран сувар мубаракрай квез, хайибур!

Яран Рагъ куь кьилелай кими тахуьрай!

Седакъет КЕРИМОВА

İSLAM VƏ LƏZGİLƏR

■ Ləzgilər islamı nə vaxt və necə qəbul etmişlər? Tarixçilər hələ də bu suala tam cavab verə bilmirlər. Çünki ərəblərin hücumu zamanı ləzgilər xristian olsalar da, özlərinin əvvəlki ğuts (çoxallahlılıq) dinini də yaşadırdılar. Xristianlığı çətinliklə qəbul etdikləri kimi, yeni din olan islama da meyl etmirdilər. Ona görə də zorla islamı qəbul etdirmək istəyən ərəb işğalçılara qarşı 150 il müqavimət göstərmişdilər.

Xalqın islamı qısa müddətdə deyil, bir neçə əsr ərzində qəbul etməsinin digər səbəbi ərəblərin dağlıq ərazilərdə döyüşməkdən çəkinməsi idi. Bununla əlaqədar orta əsrlər tarixçisi ibn Xəldun yazmışdı: “Ərəblər dağlıq yerlərə deyil, düzənlik yerlərə basqın etməyə meyl göstərirlər, ona görə ki, bu xalq öz vəhşiliyindən qorəti, soyğunçuluğu və viran etməyi sevir, dağ yerlərində isə bu məqsədə nail olmaq asan deyildir” (Вах: **Ziya Bünyədov. Azərbaycan VII-IX əsrlərdə. Bakı, 1989, səh.87.** V.V.Bartold yazmışdı ki, “xristianlıqdan fərqli olaraq, islam dini fərdi missionerlərdən istifadə etmirdi və yalnız istila yolu ilə yayılırdı (Вах: **Yuxarıdakı məxəz, səh. 87.**)

Ləzgilərin ərazilərinə hücum edən bir sıra işğalçılar burada əhalinin müsəlmanlaşdırılmasından ötrü xüsusilə böyük cəhdlər göstərirdilər. Əhali isə buna narazılığını bildirirdi. Çünki ərəblərin mədəni səviyyəsi tabe etdikləri əhalinin səviyyəsindən qat-qat aşağı idi. Onlar



Monqollar Qafqaza yürüş zamanı

başqa ölkələrlə yanaşı Ləzgistan da islam dinindən və öz dillərindən başqa heç bir şey gətirmədilər.

Tarixi məxəzlərdə göstərilirdi ki, ərəblərin hücumundan üç əsr keçəndən sonra da islam dini Ləzgistanın və Dağıstanın ancaq Xəzər dənizi boyu ərazilərində yayılmışdır. Ərəblər tərəfindən işğal olunmuş Şalbuздаğ ətəyindəki kəndlər yalnız X əsrin sonlarında müsəlmanlaşmışdı (Вах: **Айтберов Т.М. О распространении ислама в Дагестане. - Блокнот агитатора и проповедника, Махачкала, 1988. №15, с.26.** Samur və Gülgəri çaylarının vadilərində yerləşən ləzgi kəndlə-

ri islam dinini XII əsrdə qəbul etmişdi. (Вах: **Шихсаидов А.Р. Очерки истории источниковедения, археографии средневекового Дагестана, Махачкала, 2008, с.110.**)

Ərəb işğalçıları hər yerdə əhaliyə islam dinini zorla qəbul etdirməyə çalışırdılar. 722-ci ildə ərəb sərkərdəsi Xaris ibn Amrin qoşunları Lakza (ərəb tarixçiləri öz əsərlərində Ləzgistanın adını Lakz kimi göstərmişlər) hücum edir. O, bu ölkəni başdan-başa müsəlmanlaşdırmağı qərara alır. Ancaq ləzgi çarı Sabasın rəhbərliyi ilə yerli əhali onun qoşununu darmadağın edir. Bu hadisədən iki ay keçəndən sonra Əbu Ubayd Carrah 60 minlik iki qoşunla Ləzgistanı hücum edir. O, Axtı şəhərinin yaxınlığında ləzgilərlə döyüşlərdə 7 min əsgərini itirir. Axtını ələ keçirə bilməyən ərəblər Samur vadisinin kəndlərinə basqın edirlər. İşğalçılar güclü müqavimətə rast gəlsələr də, 40-dan çox ləzgi kəndini ələ keçirib dağıdır, 2700 nəfəri əsir alıb Suriyaya aparırlar.

725-726-cı illərdə ən qəddar sərkərdələrdən sayılan Məsləmə Ləzgistanın əhalisinə zorla islamı qəbul etdirmək məqsədilə bu ölkəyə hücum edir. İlk döyüşlərdə məğlubiyyətə uğrayaraq Qaytağ vilayətinə gedir. Buranı tutduqdan sonra Tabasaran əhalisindən qisas alır. Yerli əhalinin güclü müqavimət göstərməsinə baxmayaraq, ərəblər həmin yerləri tutur, islamı qəbul etmək istəməyən bütün insanları qılıncdan keçirir, onların var-dövlətini talayırlar (Вах: **Саидов М.С., Шихсаидов А.Р. «Дербендаме». - В кн.: Восточные источники о Дагестане. Махачкала, 1980. С.36-37.**)

Tabasaranlılardan sonra yenidən ləzgilərin üzərinə hücum keçən Məsləmə Ləzgistanın ancaq kiçik bir ərazisini tuta bilir. O, işğal etdiyi yerlərdə ləzgilərin ana dilində yazıb-oxumasına qadağa qoyur, onları müsəlmanlaşdırmaq üçün hamıdan ancaq ərəb dilində yazıb-oxumağı tələb edir. Bütün bunlara baxmayaraq, ləzgilər işğalçılara güclü müqavimət göstərir, özlərinin köhnə dinindən əl çəkmirdilər. Ərəb işğalından 300

il keçəndən sonra da Ləzgistan əhalisinin əksəriyyəti, xüsusən də Samur və Çırağ çayları vadilərinin şəhər və kəndləri özlərinin ğuts dinini qoruyub saxlamış, islamı qəbul etməmişdilər. (Вах: **История Дагестана. Т.І. М., 1967. С.195-200.**)



Ərəblər Dərbənd üzərinə hücumu keçərkən

XIII-XIV əsrlərdə monqollar ləzgiləri zorla müsəlmanlaşdırmağı qərara aldılar. Bu niyyətlə 1318-ci ildə Özbək xan ləzgilərin ölkəsinə soxulur. Yerli əhali ilə qızğın döyüşlər aparın cəllad onlarca kəndi və bir neçə şəhəri ələ keçirib dağıdır. Buna baxmayaraq, o, əhalinin əksər hissəsinə islamı qəbul etdirə bilmir (Вах: **Ализаде А.А. Борьба Золотой Орды и государства Ильханов. Баку, 1949.**)

Din pərdəsi altında ölkələri ələ keçirən Teymurləng ləzgilərə xüsusi qəddarlıqla divan tutmuşdu. Həmin hadisələrin şahidi olmuş tarixçi Foma Metisopskinin yazdığı kimi, Teymurləng 10 min ləzginə (bəzi məxəzlərdə bu rəqəm 25 min göstərilir) Əfqanıstana köçürmüşdü.

Bir gürcü xronikasında yazılıb: “Ləzgilər əvvəllər xristian idilər. Teymurləng gah yaltaqlanmaqla, gah hədə-qorxu gəlməklə onları islamın yoluna gətirdi. O, ləzgi uşaqlarına ərəbcə yazıb-oxumağı öyrətmək üçün yerlərə ərəb mollalarını təyin etdi. Eyni zamanda əmr verərək dedi: “Bundan sonra ləzgilər öz dillərində yazıb-oxumasınlar” (Вах: **Известия грузинских летописей о Северном Кавказе и России//Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа. Тифлис, 1898. Вып. XXII, с.51.**)

Məşhur rus alimi P.K.Uslar XIX əsrdə qələmə aldığı “Küre dili” kitabında haqlı olaraq yazmışdı ki, ləzgilər uzun illər islamı zorla yayanların əleyhinə mübarizə aparmış və ona görə də ərəblər onlara “təmiz olmayanlar”, “müsəlman olmayanlar” demişlər.

Müzəffər
MƏLİKMƏMMƏDOV

КВЕЗ ЧИДАНИ?

КТАБАР КІЕЛЗАВА

• Дуьньядин виридалайни кьадим ктабхана чи эрадал кьведалди III виш йисара аради гъайи Александриядин ктабхана я.

• Ктабрин кьадардал гьалтайла Россиядин Гьукуматдин Ктабхана виридалайни девлетлу я. Ина дуьньядин халкьарин 367 чІалал кьхенвай 45 миллиондалай гзаф ктаб ава.

• Виридалайни гзаф ктаб кІелзавай уьлквейрин сиягда Гьиндистанди сад лагъай, Таиландди кьвед лагъай, Китайди пуд лагъай чка кьазва.

• Гьар инсандал гьалтзавай ктабрай Гуржистанди сад лагъай чка кьазва. И уьлкведа гьар 1000 касдал 17000 кьван ктаб гьалтзава.

• Америкадин Садхьанвай Штатра 120 агъзур ктабхана ава. Ина гьар йисуз 300 агъзур кьван ктабар чапдай акъудзава. Абур виридалайни гзаф и уьлкведа маса гузва. АСШ-ди гьар йисуз ктабар маса гунай 24,5 миллиард доллардин менфят кьачузва.

12 ГЪАРФ

Секин океандин Бугенвил кьурамада яшамыш жезвай, вичин кьадар 4 агъзур кас тир ротокас халкьдин гьарфарган дуьньядин виридалайни куьруь гьарфарган я. Адахь 12 гьарф ава. Латин графикадал бинелу яз туькІуьрнавай и гьарфарганди 7 гьарф ачух туширбур я.

Филологри ротокас чІал папуас чІалан группадик акатзава лугъузва. Ротокасдалди рахазвай-бурун кьадар лап тІимил ятІани, адахь 3 диалект ава. И чІалакай кьериз-цІаруз кьхенва. Сифте яз Австралиядин лингвистрикай Ирвин Фирчоуди ротокас чІалан грамматика, Стюарт Робинсона диалектрин кьетІенвилер ахтармишна. 1969-йисуз ротокасдалди Библиядай чІукар, 1982-йисуз «Цийи Веси» чапдай акъуднава.



ДЕПУТАТАР БАКУДА

И йикъара Дагъустандин Халкъдин Собранидин седри Заур Аскендеров кыле аваз и республикадин депутатрин кватлал Бакудиз атана. Абур Урусатдин Азербайжанда авай посолвиллин идарада ватангълийрихъ галаз гуьруьшмиш хъана. «Самур» газетдин редактор Седакьет Керимоваднини иштирак авур мярекатдиз атанвайбурув Дагъустандин парламентдин кыл Заур Аскендрова Дагъустандин хал-

къарин салам агакъарна. Ада лагъайвал, Дагъустан Республикадин депутатри ватангълийриз куьмек гунин ва къунши уьлквейрихъ галаз хъсан рафтар вилер авунин месэлайриз къетлен фикир гузва.

2021-йисан 25-мартдиз Дагъустандин парламентди къецепата авай ватангълийриз куьмек гунин гъакъиндай къилди къарар къабулна ва алай вахтунда гъа къарар асасдиз къачуна кваллахзава.

РИА ДАГЕСТАН



МУС ЧАПНАЙ?

Лезги халкъдихъ гзаф девлетлу фольклор ава. Чи халкъдин мецин эсерин дерин манади, везинди ва къурулушди гъеле XIX асирда урус алмирин фикирар желбнай. Бес чи мецин эсерар сифте яз мус чап хъанай? Архивдин материалрай чав агъадихъ галай делилар агакънава.

Чи халкъдин мецин эсерар сифте яз «Кавказ» газетдин 1846-йисан 24 лагъай нумрада чап хъанай. Абур Надир шагъдикай, адан чапхунчивилерикай, ам лезгийрихъ галаз женгера магълуб хъайдакай къисаяр я. Газетдин гъа йисан 44 лагъай нумрадиз «Буба» твар алай къисани акъатна.

Гуьгъуьнин йисара чи мецин эсерар кватл хъувун ва абурун чешнейрихъ галаз урус клелзавайди танишарун давам хъана. 1872-йисан Москвада акъатзавай «Урусрин архив» журналди «Ахцегърикай къаравили»,

1892-йисан Малла Несреддинан къаравилияр ва Куьредин мисаларни махар («Чуьхвер пачагъ», «Пачагъ шейх огъли Шагъ-Аббас», «Меликмамед» ва «Жанавурни Сиклани Къатир») чапнава.

Са шумуд махни къиса 1903-йисан Тифлиса акъатай «Вири Кавказ» твар алай эдебиятдин кватлалда гъатнава.

Дидед члалал чи халкъдин мецин бязи куьруь эсерар сифте яз 1871-йисан лезгийрин твар-ван авай маарифчи мамрачви Къазанфар бегди туькьурай ва басма авур «Куьредин абжудза» гъатна. Ада кутур рехъ халкъдин гъа девирдин савадлу векилри давамарна. Къасумхуьруьнви Башир Султанова кватлай ва кхьин хъувур мецин эсерар 1892-йисан Тифлисада чап авунай.

Тамилла БЕКЕРОВА,
Дагъустан Республикадин
Дербент шегъер

ШАИРДИН ВЕСИЯР

РФ-дин гъукуматди цинин йис Расул Гьамзатован йис тирди малумарнава. Им дуьшуьшдин кар туш. Гъеле вичел чан аламаз «Шаиррин шаир», «асирдин инсан» хътин тварар къачур члехи устад Расул Гьамзатов тек са авар хал-

къдин ваъ, Дагъустандин, дуьньядин вири халкъарин шаир я. Гила вич дуьньяда амачтлани, члалар сиверай-сивериз физвай шаир. Агъадихъ чна члехи шаирдин «Зи Дагъустан» ктабдай камаллу гафар гузва.

Дагъвиди къве затл кевелай хвена кланда: вичин бармакни вичин твар. Бармак – адан кланик къил квайдавай хуьз жеда. Твар – рикле цай авай касдивай.

Ахварай аватайла гуьл-ягъди ягъайди хъиз къудгъунна къарагъмир. Сифте ваз ахварай вуч акунатла гъадакай фикир ая.

Инсандиз рахаз чир хъун патал къве йис герек жеда, сив хуьн (буш гафар талгъун) патал пудкъад йис.

Жуван фикирар чуьнуьхмир. Чуьнуьхна хъи, ахпа гъинал эцигнайтла рикле аламукъач. Мискъи инсани гъакл тушни? Чуьнуьхай пулар авай чка рикелай фена вичин мискъивилелай абур квадарзава.

Амма жуван фикирар масадазни гумир. Багъа алат нинид чкадал аялдив вугана виже къведач. Аялди ам хада, я квадарда, я вичин гъил-туб атлуда.

Дагъвийри лугъуда: «Герек авачиз гапур къакъарай акъудмир. Эгер акъуднатла – ягъа! Акл ягъа хъи, атлуни балклан санлай рекъидайвал.»

Гъакл ятлани, гапур акъуддалди виликамаз куьн адан хъивилихъ чалахъ хъана кланда.

Фикирарни гъиссер дагълара мугъман хъиз хабар таганмаз, эвер таганмаз къведа. Гъабурвай мугъмандихъай хъиз катун, я чуьнуьх хъун мумкин туш.

Цуьквер гъикъван жуьреба-жуьре хъайитлани клунчлани гъакъван иер хъун ашкара тушни мегер. Цава гъикъван гзаф гъетер хъайитла, ам гъакъван экъ жеда. Хважамжамни чилин вири рангар квайвилай гъакъван гуьрчег я.

Кларасдикай авунвай гапур гъикъван иерди хъайитлани, адалди гъич циллибни туклваз жедач. Адалди анжах марфадин гълалар регъатдиз къатлиз жеда.

Нинияр эвлениш хъуналди аялар жедач.

Аялдиз суьннет ийидай вахтунда адас алцурурун патал цару цакул къалурда. Амма цару цакулдалди суьннет ийиз жедач, хъил чкълулни герек я.

Са малийвиди лагъана: «Чи хуьруьз къезвай инсан рекъин къуьнтгел агакъзамани ам хъсан инсан яни тушни заз гъасятда чир жеда».

Са къубачивиди лагъана: «Къизил ва я гимис гъакл чеб чпелай са затлани туш. Арадал гъана кланзавайди устлардин къизилдин гъилер я».

Зи къепин къилихъ заз диде лагъай мани зи рикле яшамис тахъай, ада ван тавур са югъни, са декъикъани авач. И мани – зи вири манирин къеб я. Ам за жуван галатнавай къил эцигдай хуьуьгъан я, ам зун дуьньяда гъаз къекъезвай шив я. Ам къарих члавуз за мет яна хъвадай була хъ. Ам заз чим гузвай къул я, ингъе, зун гъа чим аваз уьмуьрда къекъезва.

Чал чин тийиз шириар кхъиз алахъай инсан сирнав тийижиз гурлу вацлуз хкадарай сефигъдиз ухшар я.

Жузуртла жеда: вучиз инсандиз вилер, япар, мез ганва? Вучиз вилер къвед, япар къвед, амма мез сад ганва? Вучиз лагъайтла, са меци вичин клвенквелай са гаф лугъудалди виликамаз къве вилиз акуна, къве япуз ван хъун лазим я.

Мецелай алатай гаф – им дагъдин тик, сал жигъирдай чамарна гегъенш дуьзенрихъ физвай шив тир гъисаб я. Жузуртла жеда – гъеле рикле тахъанмаз гаф дуьньядиз ахъаюн дуьз жедач?

Гъаклан гаф авач. Ам я сеппер я, я тлал я, я чирк я, я цуьк я, я таб я, я гъахъ я, я экв я, я мичл.

Дагъустанда са гъевчлани халкъ ава. Лакар. Лак члалалди яхцурни цуд агъзур касдив агакъна инсанар рахазва. Лап дуьз къадар лугъун четин я, вучиз лагъайтла, гъеле члал чир тахъанвай аяларни ава, чпин бубайрин члал рикелай ракъурнавай-бурни кими туш.



Лакар тлимил я, амма гъакл ятлани, чилин шардин гзаф пилера абур дуьшуьш жезва. Къван квай дагъдин кесиб накъвадал яшамис хъун четин яз абур дуьндиз чукълуниз мажбур хъанай. Вири абур халис пешекарар, устларар, чекмечияр, заргарар, къелечияр я. Бязибур дуьндияра къекъез манияр лугъуз хъана. Дагъустанда лугъуда: «Къарпуз игъитталди атлут – лакви акъатун мумкин я». Хва пата-къерехдихъ ракъурдай вахтунда лакви диде лугъуда: «Шегъердин къапунай хапла недайла адан кланиз килиг, белки чакай ана кас жеда».

Зун патал халкъарин члалар – цава авай гъетер я. Заз вири гъетер цавун тамам са пад клевдай са еке гъетрез элкьурна кландач. Рагъ аваз-аваз адакай вучда? Къуй гъетерини нур гурай. Къуй гъар са инсандихъ вичин гъед хъурай!

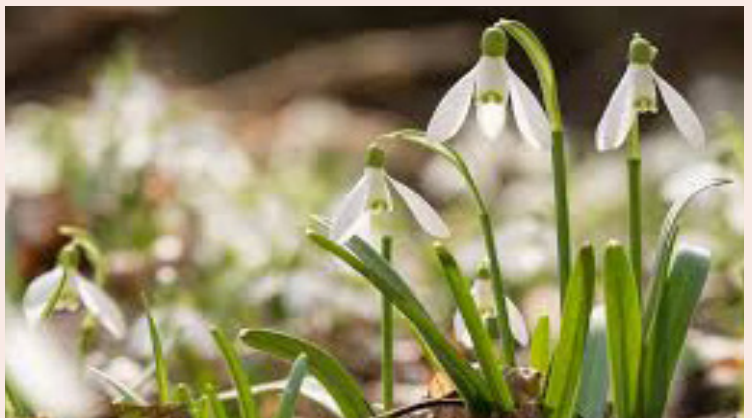
Заз зи гъед – авар члал пара кланда. Зун, гъевчлани дагъдин пара къизилар хъун мумкин я лугъудай геологрин члалахъ я.

Са хуьре къве дишегълиди сада садаз гъикл сеперар гузватла заз ван хъана:

– Ви аялриз члал чирдай кас вуж ятла Аллагъди гъадан аялрин чан къурай!

– Ваъ, къуй ви аялриз члал чирдай кас вуж ятла гъадан аялрин чан къурай!

Эхъ, гъа ихътин пис сеперарни ава. Амма дагълара хайи члалаз гуьрмет тийир инсан вич къаргъишар галачизни гуьрметдай аватзава. Дагъви дишегълиди вичин хцин шириарни эгер абур члуру члалалди кхъенватла – клелдач.



ЯРАН СУВАР – ПРАЗДНИК ВЕСНЫ

Для многих народов мира новый год наступает 21 марта. Народы Кавказа, Ближнего Востока и Центральной Азии встречают этот день с особой любовью, верой и надеждой в сердце. По солнечному календарю это день весеннего равноденствия, время возрождения, обновления природы. Тысячелетиями люди поклоняются Солнцу и Огню – живительным силам, управляющим планетой. Возникший задолго до принятия исламской религии праздник весны заряжает сердца миллионов людей позитивной энергетикой доброжелательности и миролюбия. В статусе национального торжества встречают его по традиции азербайджанцы, туркмены, узбеки, таджики, казахи, татары и многие другие народы.

У лезгин Яран сувар считается самым ярким и важным праздником года. По значимости, обрядовому богатству, массовости, красоте ритуалов он превосходит все другие народные торжества лезгин. В нем воплощены отголоски множества древних обычаев народа. Яран сувар уходит корнями во времена многобожия (Гъуцар дин), когда люди поклонялись более чем 30 богам (гъуцам). Главными из них считались бог солнца Рагъ и бог огня Алпан. Были известны также богиня воды – Тавар, богиня красоты – Яргъи руш и другие. Наравне с добрыми богам люди веровали в бога зла – Малкамота, бога смерти – Ардавула. Бесконечно шла борьба между добром и злом, днем и ночью, истиной и ложью, любовью и ненавистью. Особо почитаем был бог мира – Шармуну, имевший по верованиям лезгин большое влияние на происходящие события. В самые сложные моменты жизни лезгины обращались за помощью именно к нему.

Слово «яр» на лезгинском языке имеет много значений. Это и оттенки красного цвета, и тепло, и рассвет. Возлюбленного или возлюбленную также называют «яр». «Яр» у древних лезгин был богом растительности. Слово «Яр» еще и название месяца. Сотни лет лезгины пользовались бытовым календарем, состоявшим из 24 месяцев. Новый год, как правило, наступает в месяце яр, который длится с 21 марта по 4 апреля. А новый год вступает в свои права в день весеннего равноденствия – 21 марта. Для лезгин весь месяц, то есть все 15 дней, считаются праздничными – дни яра (яран йикъар). Чтобы встретить праздник яра достойно, народ долго и тщательно готовится.

Яран сувар – это один из древних праздников, связанный с земледелием. Он символизирует обновление природы, возрождение жизни. Это своего рода отпуск, дни заслуженного отдыха для сельских тружеников перед очередным напряженным трудовым сезоном. Зная, что судьба будущего урожая и благополучие семьи зависят не только от правильной организации весенне-полевых работ, но и от морального настроения тружеников, организации яркого отдыха люди придают особое значение. Сельские жители с большим энтузиазмом готовятся к торжеству. Мужчины, как правило, с начала марта работают на полях, в садах, занимаются прополкой сорняков, обработкой земли, пересадкой растений, обрезкой деревьев. Сухие ветки собирают в сторонке для разведения праздничных

костров. Женщины наводят порядок в домах и дворах. Уборка, чистка, побелка считаются обязательными в эти дни.

По народному поверью, в доме не должно оставаться ни единой пылинки, нужно без сожаления выбрасывать любую сломанную утварь или треснувшую посуду. Считается, что старые, отживший свой век вещи испускают негативную энергию. Избавление от них способствует превосходству добра над злом. Даже самые бедные семьи перед новым годом выбрасывают из дома какие-то ненужные вещи. Очень широко распространена традиция делать из старой одежды факелы – шемер. В праздничную ночь, помимо костра, перед каждым домом должны гореть факелы по количеству членов семьи.



тву членов семьи.

Одним из обязательных ритуалов считается перепрыгивание через костер, который служит очищению человека от всего негативного – болезней, горя, переживаний. Поэтому собираться у костра обязательно всем, независимо от возраста. Каждый старается стряхнуть с себя в огонь все плохое, духовно очиститься.

Привлекает внимание этот исконно народный праздник своей традиционностью. Яран сувар – праздник Яра, сопровождается самыми яркими вековыми традициями лезгин. Одна из них – мел, то есть, народный субботник. Это добровольная коллективная работа, цель которой облегчить тяжелый труд при строительстве жилья, разбивании садов, при посеве и сборе урожая, прокладывании дорог, очистке водопроводов. Самыми массовыми и веселыми мелами считаются «Яран мелер» – праздничные субботники, сопровождающиеся песнями и танцами. Организацией всего действия руководит в основном ким – годекан, совет аскакалов. Именно они решают, где будет проводиться очередной мел. В первую очередь помощь оказывается одиноким старикам или больным людям. Соседи, родственники, даже знакомые люди безвозмездно наводят порядок в их домах и дворах, в садах и огородах, приносят с собой угощения в бедные семьи, щедро накрывают столы, чтобы все могли встретить новый год достойно. Нуждающимся дарят новую одежду.

Яран сувар – это не только возрождение природы. Это и физическое и духовное обновление человека, переосмысление им жизни. В это время люди задумываются над тем, как сеять семена дружбы, мира, благородства. Как искоренить вражду, ссоры, зависть. Яран сувар помогает людям разобраться в своих чувствах, находить пути примирения с ближними. Не зря одним из самых важных ритуалов праздника является примирение между теми, кто в ссоре.

В старину бытовало поверье, что накануне праздника Яран сувар воскресают души умерших. Поэтому посещение кладбища считалось обязательным ритуалом. Эта традиция живет и по сей день. Люди поминуют своих родных, приводят в порядок их могилы. Такие заботы являются напоминанием о том, что никто не вечен на земле.

Яран сувар всегда бывает насыщен весельем, фольклорными песнями, танцами, театрализованными представлениями с участием ряженого. Горный тур считался у лезгин символом силы и храбрости. Обычно в праздничные дни дети наряжали козла, повязывали ему на рога красные ленты и распевая песни вели по улицам села, чтобы он мог одарить всех своей ловкостью и бесстрашием.

Неотъемлемой частью праздника всегда было выступление канатоходцев. В былые времена в каждом селе имелись свои мастера сложных акробатических элементов и головокружительных трюков. Вместе с ними всегда выступал самый веселый участник праздника, заводила и шутник «коса». Обязательный для косы ритуал – в качестве наказания осыпать мукой всех, кто скупится задобрить его подарками, неизменно сопровождался смехом и всеобщим весельем. Как видно, даже наказание на этом празднике имеет философское значение, ведь мука – символ благополучия. Это «наказание» созвучно с широко распространенными добрыми лезгинскими «проклятиями». Например, «Вун къузьу хъурай!» (Чтобы ты постарел! То есть, чтоб ты долго жил), «Ви чуру рехи хъурай!» (Чтобы твоя борода поседела. Чтобы ты прожил до глубокой старости).

В старину многие лезгинские свадьбы традиционно проводились именно в месяце яр. Называлась такая свадьба яран мехъер, невеста – яран свас, а жених – яран чам. Голову невесты покрывали длинной красной шалью – дубъуър.

Главным атрибутом Яран сувар считался красный цвет. Праздничные столы накрывались красными скатертями, яйца окрашивались в красный цвет. Детей одевали в новую одежду красного цвета. В честь праздника ткались ковры с преобладанием красного цвета – «яран гам».

Хочется вспомнить еще один старинный романтический ритуал лезгин, связанный с праздником весны. Молодежь, в праздничный день, на самом рассвете отправлялась в горы для духовного очищения. Традиционными песнопениями девушки и парни обращались к гъуцам (богам), просили у них счастья, благополучия, здоровья для себя и ближних. Наполнившись энергией гор они возвращались в село, и приступали к подготовке к «Яран дем», ведь им предстояло показать свои танцевальные способности на этом танцевальном состязании.

Яран дем – танцевальный вечер с участием всех жителей села, от мала до велика, где все желающие могли попробовать свои силы в искусстве танца, устраивался поздним вечером, после праздничного костра и торжественного ужина, в самом центре села. Празднество продолжалось до рассвета. Все старались встретить новый год в веселом настроении, чтобы в том же духе

провести весь год.

Как у большинства древних народов, у лезгин пшеница считалась священным растением. Достаток в семье измерялся в первую очередь наличием колодцев для хранения зерна – фурар. Чем их больше, тем трудолюбивее считалась семья. В каждом доме также были специальные деревянные сосуды для хранения муки – гатІ.

Пророшенная пшеница считалась проверенным столетиями эликсиром здоровья. После долгой зимы люди старались восполнить дефицит витаминов за счет проростков. Поэтому, с первых же дней марта во всех домах замачивалась пшеница. Появившиеся через два-три дня проростки давали детям, старикам, больным. Из них готовили разнообразные блюда.

Лезгины очень серьезно относились к приготовлению праздничных яств. Многие блюда готовились из пшеницы. Коронным блюдом считалась селема, густая каша, сваренная из проросшей пшеницы. Из семи наименований бобовых и пшеницы варился гитІ. Халва из пшеничной муки также должна была украшать стол.

Праздничным напитком считался тІач, готовившийся все из той же проросшей пшеницы. Для детей готовили специальные лакомства – сав (жареная мука с добавлением сахарного песка), калар (предварительно сваренная в соленой воде, а затем поджаренная пшеница, смешанная с измельченными грецкими орехами).

В каждом доме заранее готовили целую корзину лакомств для детей – с конфетами, домашней выпечкой, фруктами, орехами, вареными яйцами. Этим добром щедро угощали детей, приходивших поздравить с праздником. Люди верили, что, чем больше снеди уходит из дома, тем больше добра к тебе вернется. У лезгин не было традиции оставлять шапки у порога домов и прятаться. Бросать шапку считалось позором. Был распространен обычай ходить в гости гурьбой и поздравлять с праздником хозяев дома.

Яран сувар – это слияние человека с энергией природы, это поклонение людей природе за ее бесценные дары. Человек воспевае дающую ему жизнь природу, желает ей процветания.

Яран сувар – отражение характера лезгинского народа. Он имеет магическую силу над людьми, ведь даже спустя века его обряды все еще соблюдаются. Сближая людей, сея мир и добро, этот праздник несет в себе невероятно позитивную энергию, необходимую во все времена энергию созидания.

Седагет КЕРИМОВА



SƏMA ADI TANINACAQ



İstedadlı insan o saat seçilir, mütləq diqqəti cəlb edir. Səma kimi. Bu qızın öz arzularının arxasınca qətiyyətli irəliləməsinə, yaşına uyğun gəlməyən zəhmətkeşliyinə heyran olmamaq mümkün deyil. Səma Abbasova Gəncədə doğulub. Qismətinə ata qayğısından məhrum olmaq, ana himayəsində böyümək düşən, kasıblığa, dünyalar qədər sevdiyi anasının xəstəliyi ilə bağlı çətinliklərə sinə gərmək düşən bu qızın həyat eşqi, yaratmaq şövqü, insanlara sevgisi adamı hey-rətə gətirir. Hələ Bakının 31

saylı məktəbində oxuduğu illərdən milli elementləri ilə seçilən geyim dizayneri olmağı arzulayan Səma 9-cu sinfi bitirib Bakı Dövlət Peşə Təhsil Mərkəzinin 13 saylı Bakı Peşə Məktəbinin geyim üzrə dizayner qrupunun tələbəsi oldu. Məktəb ona arzularını gerçəkləşdirməkdə kömək etdi. O, bir-birindən maraqlı eskizlər hazırlayıb, onlar əsasında paltarlar tikməyə başladı. Bəzən anasının xəstəliyi ilə əlaqədar məktəbə gedə bilməyən, gündüzlər onun qulluğunda durub, gecələr həm dərs oxuyan, həm də tikiş işləri görən Səma

Bakının peşə məktəblərinin tarixində yeganə şagirdidir ki, fərdi sərəgisi keçirilib. Keçən il baş tutan həmin sərəgide nümayiş etdirdiyi geyimlər peşəkarların da diqqətini cəlb elədi. Səma "ilin bacarıqlı tələbəsi" adını qazandı.

18 yaşlı bu qız son üç ildə öz eskizləri əsasında 60-dan çox geyimlər tikib. Onun olduqca maraqlı layihələri var. Fərqli və orijinal eskizləri və onların əsasında tikdiyi kreativ geyimləri ona Seadnur. boutique adlı öz markasını yaratmağa imkan verib. Həyatını yeganə qızına sərff edən anası, tanınmış qrim rəssamı Səadət Sadıqova Səmanın bütün layihələrində onun ən yaxın məsləhətçisidir.

Başdan-başa səmimiyyət olan Səmanın zəngin mənəvi dünyası var. Onun ən böyük arzusu isə dünyanın seçilən modelyeri olmaqdır. Bu, onda mütləq alınacaq. Çünki bu gənc rəssam-dizaynerdə istedadla yanaşı, böyük iradə və qətiyyət var. İnanırıq ki, Səma Azərbaycanı dünyada tanıdaq.

S.KƏRİMOVA

NADİR KİTAB

XV əsrdə ləzgilərin tarixini qələmə alan alimlər arasında Mahmud Xinalıqvi xüsusilə seçilir. O, özünün adsız əsərində (**Vax: АКАК, т.П, док. №1300, с.1076**) Lakzın (Ləzgistanın - red.), Dərbəndin və Şirvanın tarixini qələmə alıb. Əsərin sonunda kitabın necə ərsəyə gəldiyi barədə müəllifin qeydi verilib: "Mən bunların hamısını Əfrasiy bəyin oğlu Mahmud bəyin oğlu Qasim bəyin əlindəki nəsil şəcərəsindən faydalanaraq Axir Doquzpara qalasında yazmışam... Mən, Allahın mərhəmətinə möhtac olan Mahmud Xinalıqvi, Xuda mənə rəhm etsin, bu qeydləri peyğəmbərin tarixi ilə 861-ci ildə (1465-ci ildə - red.), aralarında Quruş, Maza, Çiğçığ, Qura, Rutul kəndlərinin nüfuzlu şəxsləri olan 220-yədək şahidin iştirakı ilə qələmə almışam".

Mahmud Xinalıqvi öz əsərində Şirvanın hakimi Sultan Kerşasp haqqında geniş məlumat verib. Sultan Kerşasp Dərbəndin ləzgi hakimi Məhəmməd Dərbəndinin oğlu Şeyx I İbrahim Dərbəndidir. Mahmudun yazdığına görə I İbrahim Dərbəndi Ləzgistanda təhsilin, mədəniyyətin və ədəbiyyatın inkişaf etdirilməsi ilə bağlı mühüm

işlər görmüşdür. O, bu işlərin daha uğurla həyata keçirilməsindən ötrü ləzgi vilayətlərinə rəhbərlik etmək üçün öz qohum-əqrəbalarını səfərbər etmiş, nəvəsi Həsən bəyi Axtıya, digər nəvəsi Mahmud bəyi Xnova, oğlu Elçav Əhməd bəyi Axir qalasına hakim təyin etmişdir.

Alimin yazdığına görə birinci İbrahim Dərbəndinin və onun davamçılarının rəhbərliyi dövründə Əbu Ömər Dərbəndvi, Məhəmməd Şirvanvi, Yusuf Şirvanvi, Kamaluddin Şirvanvi, Yusuf Qəbələvi, Məhəmməd Müşkürvi, Əkbər Axtıvi kimi ləzgi alim və şairlərinin şöhrəti bütün Şərqa yayılmışdı. Alim, riyaziyyatçı, şair Fətullahın əsərləri ərəb ölkələrində əldən-ələ gəzirdi.

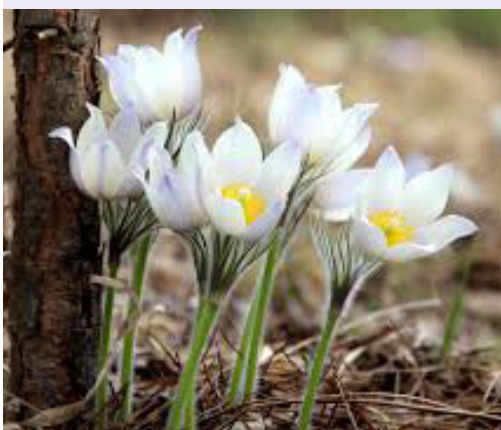
Mahmud Xinalıqvi öz əsərində eyni zamanda Teymurləngin hərbi və inzibati fəaliyyətindən, onun Şirvanın və Dağıstanın hakimlərinə münasibətindən, XIV əsrdə Şirvanla Dağıstanın siyasi, diplomatik, sülalə əlaqələrindən də ətraflı söhbət açır (**Vax: Шихсаидов А.Р. Очерки истории, источниковедения, археграфии средневекового Дагестана. Махачкала, 2008. С.478**).

LƏZGİ MAARİFÇİLƏRİ

XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərində yaşamış ləzgi maarifçilərinin həyatı və fəaliyyəti yetərincə öyrənilmədiyinə görə bir çox maarifçilərimiz haqqında geniş məlumat yoxdur. Son illər arxiv materiallarından və 1907-1914-cü illərdə Bakıda nəşr olunmuş "Tazə həyat", "İqbal", "İttihad" kimi qəzetlərin səhifələrindən bizə bəzi maarifçilərimiz haqqında yeni faktlar məlum olub.

Ötən əsrin əvvəllərindəki qəzetlərdə Rəcəb Əmirxanov, Aydınbəy Qayınbəyov, Asvar Kamalov, Ramazan Cəlalov, Həmid Yüzbəyov, Ağabəy Əhmədov, Abdi Camiyev, Cəbrayıl əfəndi, Hacı İshaq ağa, Abubəkr Abdulla oğlu, Hacı Rəsul, İskəndər Axtinski, Qarabəy Tərxanov kimi ləzgi maarifçilərinin adlarına rast gəlirik. Onlardan bəzilərinin fəaliyyəti xüsusilə maraqlıdır.

Qəzetlərin yazdığına görə, ömrü-



nün 27-ci baharında dünyasını dəyişmiş Rəcəb Əmirxanov (1887-1914) xalqın savadlanmasından ötrü ən çox iş görmüş maarifçilərdən idi. Hələ 12 yaşında ərəb, fars, türk və rus dillərini mükəmməl bilirdi. 15 yaşında ləzgi və türk dillərində bir neçə məqalənin müəllifi, 5 min nüsxəlik nadir kitabxananın sahibi idi.

Əslən Axtıdan olan Rəcəb Bakıda işlədiyi illərdə burada nəşr olunan "İttihad", "Tazə həyat", "İqbal" qəzetləri ilə əməkdaşlıq etmiş, 1912-1913-cü illərdə Peterburqda çıxan "Zarya Daqestana" və "Musulmanskaya qazeta" kimi qəzetlərin Bakı və Cənubi Dağıstan üzrə baş təmsilçisi olmuş, həmin mətbu orqanlarda onlarca publisistik məqalələrlə və iqtisadi oçerklərlə çıxış etmişdir.

R.Əmirxanov Bakıda "Kasıblara və savadsızlığı ləğv etmək işinə yardım cəmiyyəti", Dağıstanda "Dağıstan nəşriyyat cəmiyyəti", Axtıda "Yeni nəsil", Azərbaycanın Quba qəzasında "Müqəddəs məclis" cəmiyyətləri yaratmışdı. Bu cəmiyyətlər Dağıstanın və Azərbaycanın ləzgi kəndlərində milli məktəblərin açılmasından ötrü vəsait toplayır, milli dildə dərsliklər hazırlayır, qəzet nəşrinə kömək göstərir, gəncləri təhsilə cəlb edir, Bakının və Axtının ləzgi teatrlarına maddi yardım göstərirdi.

Rəcəb Əmirxanov Dağıstanda xeyriyyəçilik hərəkatının yaradıcısı idi. Onun xeyriyyəçiliyi və təşkilatçılığı ilə XX əsrin əvvəllərində təkcə Cənubi Dağıstanın ayrı-ayrı kəndlərində 20-dən çox məktəb açılmışdı. O, məktəblərdə ləzgi dilinin elmi şəkildə tədrisinin əsasını qoymuşdu.

Qəzetlər ləzgi maarifçilərinin və xeyriyyəçilərinin fəaliyyətini müntəzəm işıqlandırır. "Tazə həyat" qəzeti yazmışdı: "Bakı quberniyası daxilində Qusar mahalına tabi Həzrə qəryəsində mümkün olduqca böyük məktəb binasına iqdam. 19 iyun 1907-ci il sənəsi Həzrə qəryəsində ictimai edib mümkün olduqca böyük bir məktəb açılmasına qərar verildir. Və bu ictimai hazırlanan alimlər Quba və Küre və Dağıstan alimləri idi" (**"Tazə həyat", 29 iyun 1907-ci il, N64**).

Qəzetin yazdığı kimi "Məclis müqəddəsə"yə rəhbərlik edənlər tanınmış ləzgi maarifçiləri Cəbrayıl əfəndi, Hacı Umud əfəndi və Hacı Zəkər əfəndi idi. Onlara Canmirzə əfəndi, Teymur əfəndi, Əbdülmütəllib əfəndi, Əli Soltan əfəndi, Hacı İsaq ağa kömək edirdi. Bu ziyalılar özləri məktəb tikintisindən ötrü 300 manat ianə toplamışdılar.

Başqa qəzetdə belə bir xəbər dərc olunmuşdu: "Quba qəzasının 400 xanədən (evdən - red.) ibarət Yasab qəryəsində (kəndində - red.) Abdi Ca-

miyevin elm və mədəniyyət haqqında söylədiklərindən sonra yasablılar Abdi Camiyevə razılıqlar etdilər və dərhal ianə cəminə məktəb üçün şüru etdilər... Cümlətanı 815 manat ianə toplandı" (**"İqbal" qəzeti, 27 dekabr 1913-cü il, N540**).

"İqbal" qəzetində dərc olunmuş digər məqalədə yazılmışdı: "Bu günlərdə məzkur qəryə əhlindən Əbu Bəkr Abdulla oğlu pək ali himmət göstərərək özü yaşadığı iki ədəd xanəsinə məktəbə vəqf etdi" (**"İqbal" qəzeti, 19 noyabr 1913-cü il, N509**).

Rəcəb Əmirxanov Cənubi Dağıstanda və Quba qəzasında geniş miqyas almış maarifçilik və xeyriyyəçilik hərəkatına rəhbərlik edirdi. O, 1912-ci ildə "Zarya Daqestana" qəzetində dərc olunmuş "Maarifçilik və xeyriyyəçilik" məqaləsində yazmışdı: "Savadsızlığı ləğv etməkdən ötrü bizim yaratdığımız cəmiyyət ləzgi kəndlərində müntəzəm iş aparır. Savadsız xalq xoşbəxt gələcək qura bilməz. Bizim ən böyük vəzifəmiz xalqın həyatının yaxşılaşmasından ötrü maarifçilik yolu ilə onun gözünü açmaqdır". Bu sözlərdən göründüyü kimi, o vaxt maarifçilik ideyalarını təbliğ edən ləzgi ziyalıları xalqın fədailəri idilər. Ona görə də xalq onları heç vaxt unutmur.

Müzəffər MƏLİKMƏMMƏDOV

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

СЕДАКЪЕТ КЕРИМОВА-70



Седакъет Къайинбеган руш Керимова 1953-йисан 30-март-диз Азербайжан Республикадин Кцлар района дидедиз хъана. Кцлар шегъердин 1-нумрадин юкван мектебда клелай ада гуьгъуьнлай Азербайжандин Гьукуматдин Университетдин журналистикадин факультет акьалтларна «Совет кенди», «Азербайжан», «Гуьнай» газетра клвалахна. 1997-йисалай къедалди ам вичин такъатралди акъудзавай «Самур» газетдин къилин редактор я. С.Керимова лезги, азербайжан ва урус члаларал 9 агъзурдалай гзаф макъалайрин, гьаклни чапдай акъатнавай 35 ктабдин автор я.

С.Керимовадин «Ван алачир гъарай» твар ганвай сад лагъай-

повестринни гьикайирин ктаб 1985-йисуз Бакудин «Язычи» чапханада басма хъана ва ада автордиз клелдайбурун патай члехи гуьурмет гъана.

Лезги члалал адан сад лагъай ктаб «Лезгинкадал илига» твар алаз 1995-йисуз «Азербайжан» чапханади чапдай акъудна. Ктаб лезги клелдайбуру хъсандиз къабулна. 1998-йисуз клелдайбур С.Керимовадин лезги члалал «Къарагъ дунья, «Лезгинкадал» къуьлериз» твар ганвай шиирринни поэмйирин ктабдихъ галаз таниш хъана. Гуьгъуьнлай ада вичин «Къайи рагъ», «Квахъай йикъарган» хътин прозадин, «Чалакай баллада», «Гъиссерин кимел» ва маса поэзиядин кватлалар клелдайбурув агакъарна. С. Керимовади аялар патални кхъизва. Адан «Рагъ хъуьрезва» ва «Леян мани» ктабра гъатнавай махарни шиирар халкъдин миже квай члалал къелемдиз къачунвайвилай Азербайжандин лезги члалан тарсар гузвай мектебри абурукай гегъеншдиз менфят къачузва.

С.Керимовадин яратмишунра вичин хайи ватан тир Кцлариз, адан инсанриз муьгъуьббатдин гъиссери къетлен чка къазва. Вичин «Алпаб», «Квахъай йикъарган»

романра», «Дагъдин синел», «Къегъалар» поэмйира ва маса эсерра ада Кцларин иервилерни адан инсанрин къени къилихарни къегъалвилер кланивилелди тесниф авунва. 2011-йисуз басма хъайи «Кцлар, кцларвияр» энциклопедиядин кватлалда лагъайтла, къелем-эгълиди хайи райондиз гафаралди зурба гуьмбет хкажнава. Ам арадал гъун патал авторди санлай тарихчиди, члалан пешекарди, журналисти, таржумачиди, фотографди, гьаклни Кцлар мукъувай чизвай ва адал рикл алай инсанди хъиз гьакъ-исагъвилелди зегъмет члугунва.

Автордин рикл алай темайрикай сад дидед члалан месэляяр я. Вичин «Чалакай баллада», «Лезги руьгъ» ва маса поэмйира лезги члал авай гъалар, ам хуьнин месэляяр хцидаказ къарагъарнава.

Седакъет Керимовади шаир-журналист Муьзеффер Меликмамедовахъ галаз санал туькгуьрнавай «Лезги члаланни азербайжан члалан гафарган» ва «Азербайжан члаланни лезги члалан гафарган» ктабралди вичин дидед члалаз авай члехи муьгъуьббат къалурна.

С.Керимова гьаклни азербайжан члалал къелемдиз къачунвай романрин, повестрин, шиирринни поэмйирин автор я. Адан гзаф кта-

бар урус ва туьрк члаларални басма хъанва. Азербайжандин Милли Ктабханади Седакъет Керимовадин уьмуьрдизни яратмишунриз талукъарнавай зурба библиографиядин ктаб чапдай акъуднава.

С.Керимова композитор хъизни сейли я. Ада вичи арадал гъайи «Сувар» Лезги Манийринни Къуьлерин Ансамблдиз 20 йисуз регъбервал гана. С.Керимовадин «3и манияр» твар ганвай ктабда автордин 100-ев агакъна манийрин члалар ва нотаяр гъатнава.

С.Керимова гьаклни лезги члалал сифтегъан художественный фильм арадал гъайи сеняткар я. Ада вичин сценарийдин бинедаллаз, вичин такъатралди члугунвай «Къайи рагъ» фильм чи халкъдин руьгъдин алемда члехи вакъиадиз элкъвена. Адан гуьгъуьналлаз авторди лезги члалал члугур «Квахъай йикъарган» фильмни инсанри хъсандиз къабулна. Са шумуд йикъалай адан пуд лагъай фильм – «Ван алачир гъарай» экранриз акъатда.

«САМУР»

Агъадихъ чна Седакъет Керимовади аялар патал кхъенвай са шумид шиир гузва.

КВАТИ

Я квати-квати, кват-квати,
Нек гун за ваз вад бади.
Хъухъ, члехи хъухъ са члибни,
Нек ама чаз са цлибни.

Я квати-квати кат мийир,
Тум галтадиз къат мийир.
Гъарай мийир са ялце,
Жуван тапац зав гице.

Я квати-квати харуди,
Ав-ав мийир, цларуди.
Вун Таватан бицид я,
Вун иерд я, цицид я.

ИМУЧА-МУЧА

Сувун хиве къве нуьх-нуьх,
Къугъвазвай чуьнуьх-чуьнуьх.
Гагъ къализ, гагъ хъуьрезвай,
Лап аялрин жуьрезвай.

Гагъ гъахъзавай члурара,
Гагъ гъатзавай фураара.
Рекъерилай катзавай,
Гуьнейрикай кватзавай.

Хам – юзазвай раплар хъиз,
Элкъвeдайла кланлар хъиз,
Авай абур луьх-луьхиз,
Вуч лугъуда нуьх-нуьхриз?

УСТИАР

Са руш чида заз бици,
Къилих иер, вич цици.
Кстах я ам, клура я,
Алакьунар пара я.

Селей я твар а рушан,
Виклгъвал вичин лишан.
Манийрал рикл ала хуп,
Ам бубу я, ам кукуп.

Билбилдин ван акъудда,
Нуьклер вичив агудда.
Гафар чидай устлар я,
Вири адан дустар я.

ЦУЦУЛ

Хилерилай хилерал,
Гъилерилай гъилерал,
Гагъ цава, гагъ чилерал,
Хкадариз ава ам.

Тапацривди шуьмягъ къаз,
Сараривди хъирепл хаз,
Къугъваз къуру цлмарив,
Чукваз йигин камарив.

Гъатайла гъуьрч арада,
Муквазди ялда ада.
Дегишдач гъич вичин тлул,
Хъсанди я хупл цуцул.

АКУ

Жедач бегъем хуьз вилив,
Дамах аку гвай чилив.
Члугунвайд хъиз лап гъилив,
Дагъдал живед гъуьл аку.

Хупл къуьлзава картари,
Къил элкъуьрда рагари.
Гъейран ийиз рангари,
Дагъдин синел чуьл аку.

Халича хъиз рагъ акъур,
Цуькведава къакъан хур.
Яру, вили, лацубур...
Пагъ, ава къван гуьл аку.

ГЪАРФАР ДУЪЗ КХЪИН

РИКИЕЛ ХУЪХ!

Гафар дегиш хъайила, са къадар дуьшуьшра абурун дибра авай ачух сесер дегиш жеда.

Глаголрин дибра, гафар дегиш хъайила гъи ачух сес ван къевезватла, гъадан гъарф кхъида. Месела: **гун – гана, ксун – ксана, гъун – гъиз – гъана** ва мсб.

Са слогдин суьществительния дегиш хъайила, абурун дибра авай ачух сесер я зайиф хъун, я миьхъиз квахъун мумкин я.

Эгер дибда авай ачух сес миьхъиз квахъиз хъайитла, ам ачух гъарф авачиз кхъида: Месела: **хак – хкар, карч – крчар, хъар – хърар.**

Эгер гаф дегиш хъайила, дибда авай ачух сес зайиф жез хъайитла, дибда гъа авай ачух гъарф хуьда. Месела: **кицл – кицлер, сикл – сиклер, тлуб – туплар, кал – калер, клвал – клвалер, кац – кацер** ва мсб.

Ихътин бязи гафара, абур дегиш

хъайила, дибда авай ачух е гъарфунин чкадал и гъарф кхъида. Месела: **хеб – хипер, хел – хилер, хер – хирер** ва мсб.

Са къадар гафарин дибра, абур дегиш хъайилани, гъа виликдай авай гъарф кхъида. Месела: **хев – хевер, цегъ – цегъер.**

Бязи дуьшуьшра гафар сад-садавай чара авун патал абурун дибра авай ачух гъарфар хвена кхъида. Месела: **ник – никлер.**



БИЦЕКРИЗ ЛЕЗГИ ЧІАЛ КІАНАРЗАВА

Лезги бицекри дидед чІалал мультфильмдиз гьикъван рикІ алаз килигдатІа фикир ганани куьне? Ахьтин фильмди дидед чІал тийижир аяларни чпихъ ялда. Абуру мяггтелвилелди, пагъ атІанваз мультфильм чпин руьгъдиз кужумдайла чІехибурук руьгъ акатда. Эхъ, им гзафни-гзаф рикІ ахъайдай, лувар акатдай кар я. Вуч хъсан я хьи, чи гележегдикай фагъумна аялар патал акъуллу проектар кылиз акъудзавай лезги жегъилар арадиз атанва. И рекъяй «Леки» фондуни тухузвай крар иллаки рикІелай тефирбур я. 2016-йисалай инихъ и фондуни шумудни са мультфильм лезги чІалаз таржума авуна дидед чІалал рахурнава. И карда мукъу-



вай иштиракзавайбурун тІварар гъурметдивди къаз кІанзава чаз. Ингъе абур: Омар Къазиханов, Асрет Ибилкъасумов, Вагъид Наврузбегов, Радмила Гъажибалаева, Эфрат Рамазанов, Рашид Гъасратов, Камила Шерифова, Мегъамедрасул Садыкъов, Куругъли Ферзалиев, Эмран Гъусейнов, Нарима

Агъмедова, Назим Дашдемиров, Али Адиллов, Руслан Мегъдиханов.

Къедалди 30 мультфильм аялрин ихтиярда вуганва. Дидед чІалал рикІ алай чи ватангъилийривай тІалабун ам я хьи, агъадихъ ганвай линкдал илисна ана авай гъар са мультфильм мукъвал-мукъвал чпин аялриз къалуррай. Са чІавуз галайвал тавуна чпин веледриз дидед чІал чир тавур диде-бубайрин къайгъуни гъа фильми чпин хивез къачуда. Ша и кардал хъайитІани чна кагъулвал тийин. Чи дидед чІалаз икъван икрам ийизвай, и къени проектдин винел датІана кІвалахзавай жегъилриз лагъайтІа, чна рикІин сидкъидай баркалла лугъузва.

С.КЕРИМОВА

ФАДЛУГЪУНАР

• КъецІи кицІи цицІер ацукънавай цІуру ципІинилай цІар ягъизвай.

ЧІулав чІередаллай чІигъичІигъдин чІигъичІигъди чІалитІ чІалал гъанвай.

• Хъарт-хъарт хъанвай хъухъвай

хъалхъамда хъипи хъипери хъарпа-хъарпиз хъархъар хазвай.

• ЦекІуьд цІару цицІрени, цІекІуьд цІару ветІре цІаюн винелай цІар ягъизвай.

• КІанчІунилай аватай кІирац

кІекІрен кІарабар кІар-кІар хъана.

КІемпил кІвалакІ кІвалин къакъан крцалдилай кІампна аватна.

• ТІветІре ветІ кукІарайвал акур чІуьтрен чІал къуна.

ТукІуьрайди: Азизрин СЕВДА

ЧИР ХЪУХЪ!

ЧІАЛАР ХУЪЗВА

Алай вахтунда Китайда 60-дав агакъна миллетрин векилар яшамыш жезва. Ина чара-чара миллетриз ва халкъариз сад хъиз къайгъу къалурзава. Къадардиз тІимил халкъар, абурун квахъзавай чІалар хуьн патал гъукуматди вири жуьредин алахъунар ийизва.

Са шумуд агъзур касдикай ибарат тир наси халкъдин чІал алай вахтунда пиктограммайрикай менфят къачузвай тек са чІал я. Наси чІала 1400 пиктограммадикай анжах 476 кардик ква. Абуру санлай къачурла анжах 2 агъзур гаф арадиз гъизва.

ЧІал квахъунихъ къилдин себеб авай. Чпин дуьнья дегишарай кІел-кхъин чидай ксар кучукдайла абурухъ галаз санал хайи чІалал кхъенвай ктабар ва текстерни кучукзавай. Гъа икІ, наси чІалан ктабар амукъзавачир, кІел-кхъин чизвайбурун къадарни къвердавай тІимил жезвай.

Къадим чІал квахъиз акур Китайдин гъукуматди чкадин агъалийривай ктабар кучукдай адет тергун тІалабна. Агъалияр рази хъана. Гъукуматди насыяр яшамыш жезвай Лицзян виляятда дидед чІал чирдай мектебар кардик кутуна. Гила насыйрин аялри мектебра гъам китай чІал, гъамни дидед чІал чирзава. Виляятда насыйрин музейни арадал гъанва. Ина наси чІалал кхъенвай къадим текстер, халкъ-

дин музыкадин алатар, милли пекер ва маса экспонатар кІватІнава.

КВАХЪАЙ ИЛИМДИН КІВАЛАХАР

1931-йисуз большевикрин партияди уьлкведа савадсузвал къилий-къилди арадай акъудун патал талукъ къарар къабулна. И къарарди урус чІал хъиз, милли чІаларни чирдай мумкинвилер арадал гъана. Чи республикада маса чІаларихъ галаз санал лезги чІалан ва лезги чІалан группадик акатзавай чІаларин къайгъу чІугваз эгечІна. И къайгъудик кваз Азербайжан ССР-дин Халкъдин Чирвилерин Комиссариатди машгъур алим А.Н. Генкодивай цІахурар паталди латин графикадин бинедаллаз гъарфарган тукІуьрун тІалабна. Алимди ихътин гъарфарган арадал гъана чапдай акъудна. Ингъе адавай и гъарфарган хъиз, лезги чІаларикай кхъенвай гзаф илимдин кІвалахарни халкъдив агакъариз хъанач. Адан эсеррин са паяр Ленинграддин блокададин вахтунда терг хъана.

Ватандин Чехи дяве кубтягъ хъайидалай са шумуд йисар алаатайла, А.Н.Генкодин кайвани Л.Б.Панека чи машгъур алим Букар Талибовал чар ракъурна кІвалин архивда амай лезги чІалариз талукъарнавай илимдин кІвалахрикай малумат гана. Ингъе вучиз ятІани Б.Талибовавай а эсерар

гъилик ийиз хъанач ва абурукай къедалди хабар авач. Гъа икІ, лезги чІалариз талукъарнавай 10-далай гзаф илимдин кІвалахар квахъна.

Гуьгуьунин йисара машгъур цІахурви алим Селим Жаферова А.Н.Генкодин гъарфаргандикай менфят къачуна мектебра цІахур чІал чирзавай аялар патал тарсарин ктабар кхъена. С.Жаферов гъакІни азербайжан чІалал студентар патал кхъенвай «Гилан азербайжан чІал» ктабдин автор я.

ЧИ ХУЪРЕР КУЪЧАРНАЙ

Са вахтунда Закъатала района лезгийрин Агъабур, Къиркъилар, Вини Тала, Лекъ Тала хътин къадим хуьрер авай. Тарихдин чешмейра къалурнавайвал, санлай XVIII асирдал къедалди ина лезги хуьрерин къадар 20-далай гзаф тир. Гъавилляй урусрин фельдмаршал Паскевича ва маса генералри чпин малуматра и чкадин тІвар Лезги-Жар виляят хъиз къалурнай.

Советрин девирда Закъаталадай 8 лезги хуьр Дагъустандиз куьчарнай. 1952-йисан тек са вацран къене Шеки, Къах, Закъатала ва Белокан районрай 1500 лезги чпин хуьрерай акъудна суьргуьн авунай (*Килиг: Мир Жафер Багъирован суд (азербайжан чІалал). Баку, 1993. Ч.78).*

Гуьлхар ГУЪЛИЕВА

ГАФАРГАН

Терика – буба къейила адан мал-девлет рухвайрин ва я мукъва-къилийрин арада пай авун

Черика – мал-девлет терик авур касдиз акъатзавай пай

Чуче – ширинвал квай дувул галай набатат

Бургъа – кІеви, мягкъем

Фургъа – аруш-каруш

Гирт – къадардилай гзаф

Зирба – заланвал алцумдай уьлчме, 14 кг

Кван – гъуьрч

Тахсара – чилин кІан, сур

Таркал – ленг, гъалсуз

КъатІкъа – амалдар

Сергун – зарар гудай гъалдиз гъун

ЧІукъван – яцІу яргъи кІарас

Ихъей-техъей – ван хъайи-тахъай

Къугъван – алер викинихъ галкІурдай гъалкъа

Хайма – рангунин гъаларин гиширар кваз хранвай рух

Зул – шуькІуь чка

Княр шив – яру рангунин балкІан

Чархачи – хабардар, вилик кваз къевезвай кас

Кал – дугуна авай чил, аран

КъветІелар – шаламра твадай багъар

Къандах – гъайвандин руфун

КАСБУБАДИН ХКЕТАР

Садра Касбубадин патав хуьруьн къази атана вичин бурж хкІан хъана. Гъа и чІавуз Касбубадин паб кІвалаяй къежел акъатна:

– Чан къази, къе чна Касбубадихъ галаз са ичин тар цана, пака адал ичер хъайила чна абур маса гана ви бурж вахкуда.

Къазидик хуьруьн акатна. Им акурла Касбубади лагъана:

– Вун вучиз хуььрезва, жуван бурж вахкуда лугъуз хвешизвани?

Садра къуншийриз Касбубади экуьнилай няналди пер ягъиз акуна. Абуру мяггтелвилелди жузуна:

– Я Касбуба, вуна иниз вучиз пер язава?

Касбубади жаваб гана:

Санал за йифиз къизилар кутунай, гила абур гъатзамач.

– Бес вуна лишанар эцигначни?

– А чкадал циф алай, – лагъана Касбубади.

Baş redaktor
Sədaqət KƏRİMOVA
samuronline.com
sedagetkerimova@gmail.com

✓ Рак хамир, куьлег ахъая.
✓ КІвенкІве фагъум ая, ахпа рахух.
✓ КичІедакай дуст къамир.

Ünvan: AZ 1073 Bakı,
Mətbuat prospekti,
“Azərbaycan” nəşriyyatı,
3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
055-530-10-05